

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-24>

УДК 376

Лазарь О.Ю., Кисла О.Ф.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЮЧА РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті представлено результати теоретичного дослідження проблеми суті корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Корекція входить до єдиної системи освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку як цілісного педагогічного процесу. Розкривається сутність корекційно – розвиваючої роботи як напрямку діяльності, який вирішує специфічні завдання, зумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів. Звертається увага на те, що навчання дітей з особливими потребами має бути спрямоване на психолого-педагогічну корекцію і компенсацію відхилень у розвитку, формування початкової грамотності. У результаті проведеного теоретичного дослідження автором визначено змістове наповнення психологічних та педагогічних основ забезпечення корекційно-розвивальної роботи, розробка яких, з метою досягнення ефективності впливу, має здійснюватися в єдиній системі.

Ключові слова: корекційно-розвивальна робота, діти з особливими освітніми потребами, психологічні та педагогічні основи корекції розвитку, дефект розвитку, структура дефекту.

Lazar Olena, Kysla Oksana

National University «Chernihiv College» T.G. Shevchenko

CORRECTIVE AND DEVELOPMENT WORK WITH CHILDREN WITH PECULIARITIES OF PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT

Summary. The article presents the results of theoretical study of the problem of the essence of correction and development work with children with features of psychophysical development. Correction is part of a unified system of education for children with disabilities as a holistic pedagogical process. The essence of corrective – developing work as a direction of activity is revealed, which solves specific tasks, conditioned by peculiarities of psychophysical development of students. The article reveals the nature and features of children with disabilities and characterizes the categories of such children, in particular the author distinguishes the following categories of children depending on the type of impairment: hearing impaired; with visual impairment; with intellectual disabilities (mentally retarded, with mental retardation); with speech disorders; with disorders of the musculoskeletal system; with complex structure of violations; with emotional and volitional disorders and children with autism. Attention is drawn to the fact that the education of children with special needs should be aimed at psychological and pedagogical correction and compensation for developmental disabilities, formation of initial literacy. The author substantiates the main task of correctional and developmental work: raising the overall level of development of the child; filling in the gaps of her previous development and learning, developing insufficiently formed skills, preparing the child for adequate perception of the educational material. The author defines the main directions of correctional and educational work: comprehensive examination of students by a team of specialists, which ensures timely detection of violations, recommended corrective and educational program; corrective and educational support of children by a team of specialists; timely identification and elimination of unfavorable conditions of students' development; application of innovative technologies, versatile methods in the process of diagnosis, correction and education for the effective teaching of children. The theoretical research has resulted in the author's substantive filling of psychological and pedagogical bases of providing correctional and development work, the development of which, in order to achieve the impact effectiveness, should be carried out in a unified way.

Keywords: correctional and developmental work, children with special educational needs, psychological and pedagogical bases of developmental correction, developmental defect, structure of the defect.

Постановка проблеми. Дитина з особливими потребами на сучасному етапі розвитку суспільства розглядається як особистість, яка має ті ж права, що й інші члени спільноти, але через особливості індивідуального розвитку їй необхідно надавати особливі освітні послуги. Сьогодні в основі принципу соціального супроводу таких дітей лежить створення для них у суспільстві відповідних умов та рівних можливостей для реалізації життєвих потреб, здібностей, творчого потенціалу. Це завдання виконує саме корекційно-розвивальна робота. Корекційно-розвиваюча робота є необхідною умовою забезпечення всебічного розвитку особистості дитини з психофізичними вадами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значущість проблеми корекцій-

ного впливу на аномальну дитину та велику кількість присвячених їй досліджень (В. Баудіш, В. Бондар, Л. Вавіна, Л. Виготський, Г. Дульнев, І. Єременко, Л. Занков, А. Капустін, О. Ковальова, М. Козленко, В. Липа, М. Матвеева, Г. Мерсіянова, С. Миронова, В. Синьов, Б. Тупоногов, О. Хохліна та інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку й на сьогодні залишається актуальною як у теоретичному, так і практичному плані, оскільки спостерігається неоднозначне розуміння її сутності, місця в педагогічному процесі, того, які його ланки забезпечують виправлення недоліків розвитку, як для цього використовувати можливості навчання. Питання дослідження осо-

бливостей корекційно-педагогічної допомоги при аутизмі є недостатньо вивченими.

Мета статті. Метою статті є дослідження особливостей корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. В Україні основною категорією дітей з особливими освітніми потребами загальноприйнято вважати саме дітей з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку. Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами. Залежно від типу порушення виділяють такі категорії дітей: з порушеннями слуху; з порушеннями зору; з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку); з мовленнєвими порушеннями; з порушеннями опорно-рухового апарату; зі складною структурою порушень; з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом [8].

Корекційна робота обумовлюється специфікою розвитку дитини, а не типом закладу. Відповідно, якщо дитина навчається в інклюзивній школі, вона має одержувати весь комплекс колекційної допомоги, передбачений для неї нормативною базою освітніх послуг. Відомо, що у дітей з проблемами розвитку наявні фізичні та (або) психічні порушення, які ведуть до відхилень у загальному розвитку. Залежно від характеру порушення, часу його виникнення та особливостей протікання одні недоліки можуть повністю усуватися, інші – тільки коригуватися, деякі – компенсуватися [3].

У спеціальній психології та педагогіці під корекцією розуміють доцільно організований педагогічний процес, спрямований на послаблення, подолання недоліків розвитку, запобігання їм та сприяння розвитку аномальної дитини в цілому з метою якнайбільшого наближення до норми. Існуючі в науці дослідження доводять важливість вивчення корекційної роботи як системи в єдності її основних компонентів. На думку М.С. Кагана, корекція входить до єдиної системи освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку як цілісного педагогічного процесу. Виходячи з необхідності й достатності для існування системи, компонентами загальної освіти визначено процеси навчання та виховання [9].

Корекційний розвиток як спеціально організований і спрямований процес не може існувати поза корекційним навчанням і вихованням. Саме корекційне навчання (як і виховання) є провідним чинником у розвитку обтяженої вадами дитини. Але корекція розглядається як основа, органічний стрижень усієї навчально-виховної роботи у спеціальному закладі освіти [9].

І. Рикова вказує, що корекційно-розвивальна робота – це система заходів, що дозволяють вирішувати завдання своєчасної допомоги дітям, які зазнають труднощі у навчанні і шкільній адаптації [7].

Основне завдання корекційно-розвивальної роботи – підвищення загального рівня розвитку дитини; заповнення прогалів її попереднього розвитку і навчання, розвиток недостатньо сформованих умінь та навичок, підготовка дитини до адекватного сприйняття навчального матеріалу [3].

На основі врахування особливостей психофізичних порушень дітей дослідницею С. Мироново визначаються основні напрями корекційно-виховної роботи: комплексне обстеження учнів командою фахівців, яке забезпечує своєчасне виявлення порушень, рекомендована корекційно-виховна програма; корекційно-виховний супровід дітей командою фахівців; своєчасне виявлення і усунення несприятливих умов розвитку учнів; застосування інноваційних технологій, різносторонніх методик в процесі діагностування, корекції та виховання для ефективного навчання дітей [4].

Корекційно-розвивальна робота спрямована на: розвиток зорового чи слухового сприймання, мовлення, корекцію пізнавальної діяльності, фізичний розвиток, формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку учнів шляхом взаємодії з навколишнім середовищем на основі знань, умінь і навичок мовленнєвої, зокрема, комунікативної діяльності та творчості; формування компенсаційних способів діяльності як важливої передумови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в основній школі; створення передумов для соціальної реабілітації та інтеграції [5].

Умовами організації корекційно-розвивальної роботи є: наявність у закладі соціально-педагогічної служби; наявність підготовлених щодо цієї роботи педагогів-реабілітологів і дефектологів; відповідна матеріальна база і методичне забезпечення; організація постійно діючої консультативної служби для дітей та батьків [7].

Організаційний бік такої роботи охоплює широкий діапазон питань від визначення оптимальної її форми (індивідуальна, групова, фронтальна), типу і структури заняття (урок, екскурсія) до забезпечення учнів необхідними матеріалами, інструментами тощо. Особливе значення для проведення корекційної роботи має цілеспрямований добір змісту навчання. виправлення вад дитини та її навчання можуть здійснюватися на одному й тому самому програмному матеріалі. Зміст навчання повинен визначатися не тільки відповідно до особливостей аномальних дітей, з якою проводиться корекційна робота, і можливостей його засвоєння, а й включати корекційно-розвивальний матеріал як свою безпосередню складову [9].

Етапи педагогічної підтримки:

1. Діагностичний – фіксація факту сигналу проблемності, проектування діагностики припущеної проблеми, встановлення контакту з дитиною проговорення проблеми самим учнем, сумісна оцінка проблеми.

2. Пошуковий – організація пошуку причин виникнення проблеми, огляд ситуації з різних сторін.

3. Договірний – проектування дій педагога і дитини, налагоджування договірних відносин і заключення договору у будь-якій формі.

4. Діяльнісний – а) діє сама дитина: з боку педагога – ухвалення її дій, стимулювання, заохочення ініціативи; б) діє сам педагог: координує дії спеціалістів у школі та поза неї, пряма невідкладна допомога учневі.

5. Рефлексивний – сумісне обговорення з дитиною успіху і невдач попередніх етапів діяльності, осмислення нового досвіду життєдіяльності.

Отже, по-перше, виділяється група дітей, по відношенню до яких буде здійснюватись корекційно-розвивальна робота; по-друге, проектується сам процес організації диференційованої допомоги дітям кожної групи; а далі здійснюється безперервна спільна розробка методичного забезпечення корекційно-розвивальної роботи [7].

Організація диференційованої допомоги таким учням з вадами психофізичного розвитку містить в собі використання різноманітних технологій навчання, ранньої діагностики і корекції, а саме: розробка форм й прийомів організації корекційно-розвивального освітнього процесу; психолого-педагогічна діагностика; надання індивідуальної допомоги; організація заходів з метою підвищення мотивації навчання і пізнавальної активності учнів; озброєння учнів інструментарієм проведення самокорекції [7].

Навчання дітей з особливими потребами у школі спрямоване на психолого-педагогічну корекцію і компенсацію відхилень у розвитку, формування початкової грамотності. З урахуванням структури і складності психофізичного порушення та можливостей учнів початкової школи виділяють чотири варіанти навчання [2]:

– загальноосвітня підготовка (передбачає засвоєння змісту загальної освітньої програми; формування навичок і вмінь навчання; корекцію основних психічних функцій, рухової та емоційно-вольової сфери; розвиток умінь соціальної комунікації з іншими учнями та дорослими; профілактика вторинних відхилень у психофізичному розвитку; розвиток творчих здібностей та усві-

домлення дітьми своїх реальних та потенційних можливостей);

– корекційно-розвивальне навчання (спрямоване на подолання труднощів у навчанні, пов'язаних із соціальною ізоляцією, педагогічною занедбаністю, затримкою психічного розвитку; передбачає поглиблену роботу з корекції психічних функцій, пізнавальної діяльності);

– компенсаторно-адаптаційне навчання (організовується для дітей, які мають низькі навчальні можливості, виражені інтелектуальні порушення, відхилення в емоційно-вольовій сфері, комбіновані вади розвитку; програма розробляється з урахуванням комплексної патології розвитку дитини);

– абілітаційне навчання (організовується для дітей за індивідуальними освітніми програмами різних варіантів залежно від патології, рівня розвитку дитини, готовності до навчання).

В наукових узагальненнях виокремлюються основні напрямки корекційно-педагогічного процесу: корекційний вплив на дитину факторами середовища («терапія середовищем»); корекційний напрямок навчального процесу; спеціальний підбір культурно-масових засобів; психогігієна сімейного виховання; корекція окремих сторін психічної діяльності; розвиток процесів мислення; розвиток різних видів мислення; корекція порушень емоційно-вольової сфери; розвиток мовлення; розвиток уявлень про навколишній світ; корекція індивідуальних прогалів в знаннях [1].

Ефективність проведення навчально-виховних та корекційно-реабілітаційних заходів дітям з різ-

Таблиця 1

Блок-схема навчально-корекційної програми для дітей з вадами психофізичного розвитку

Вихідний контроль					
Вступний період	<i>Завдання</i> Акцентовано увагу на оцінюванні загального, моторного розвитку дитини, виявленню різниці хронологічного та розумового, моторного віку, визначенні засобів та методів навчання, роботи з батьками. Адаптація до фізичного, психічного навантаження. Інформування батьків щодо навчально-корекційних занять.	Надання освітніх послуг, розвиток рухових функцій, навичок самообслуговування, покращення функціонування рук	Навчально-корекційний процес безперервний, довготривалий, доступний, безпечний для дитини та прийнятний для родини	Навчання	Загальнорозвивальні, освітні заняття, вправи для розвитку функціонування рук.
Основний період	<i>Завдання</i> Засвоєння основних знань, умінь, навичок, моторних функцій. Профілактика виникнення вторинних ускладнень. Розвиток мотивації до занять. Навчання батьків особливостям проведення навчання.			Оптимізація рухового режиму	Фізкультурхвилинка, ранкова зарядка, фітнесбол, гімнастика, рухова терапія. Використання допоміжних засобів пересування
Заключний період	<i>Завдання</i> Удосконалення умінь, навичок, моторних функцій, використання спеціалізованих допоміжних засобів переміщення, фіксаторів для розвитку власної рухової активності дитини, покращення якості життя дитини та родини.			Оздоровчі заходи	Загартування, релаксаційні паузи, ароматерапія.
				Ігротерапія	Активна, активна за допомогою, пасивна за методикою «рука в руці».
				Сенсорний вплив	Музичний супровід. Різні за кольором, розміром, фактурою іграшки, предмети
				Партнерська робота з батьками	Просвітницький блок: семінари, лекції, членство у громадських організаціях. Консультаційний блок: індивідуальні бесіди з фахівцями. Корекційна робота
Заключний контроль та обстеження					

ними захворюваннями значною мірою залежить від відсутності супроводжуючих соматичних, простудних захворювань. Це досягається шляхом налагодження взаємозв'язків між медичною та педагогічною службами. Співпраця команди фахівців з батьками для ефективного процесу оздоровлення та реабілітації дітей забезпечить та безперервність навчально-оздоровчої роботи [6].

В таблиці 1 запропоновано блок-схему навчально-корекційної програми для дітей з вадами психофізичного розвитку [6].

Критеріями ефективності корекційно-виховної програми визначаються: вдосконалення наявних та розвиток нових знань, вмінь, навичок, рухових функцій; готовність до варіативного застосування набутих знань, вмінь, навичок; мотивація дитини до самостійної активної навчальної та рухової діяльності [6].

Висновки і пропозиції. Таким чином, корекційно-виховна програма формує простір для розкриття можливостей, реалізації потреб дитини в активній діяльності, спілкуванні з оточуючими, розширення рамок обмежених рухових можливостей. Корекція здійснюється у ході життєвого становлення особистості. Досягнення корекційної мети передбачає і визначення відповідної до предмета корекції методики впливу. Визначальним в комплексній програмі є пріоритет особистості дитини. Найбільш загальними показниками позитивного корекційного впливу є становлення в дитини діяльності, всіх її структурних компонентів, набуття усвідомленості, довільності, загальнонавчальних та загально-трудова уміння, розвиток чи сформованість визначених як предмет впливу складових психофізичного розвитку.

Список літератури:

1. Бондар В. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи. URL: <http://surdopedagogika.com/s8.htm>
2. Войтко В.В. Особливості навчання та виховання дітей з особливими потребами. *Науковий огляд*. 2017. Том 1. № 33. С.45–49.
3. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку: *Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків*. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2015. 122 с.
4. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : Підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
5. Миронова С.П. Командний підхід до психолого-педагогічного супроводу дітей з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 14(225). Ч. III. С. 108–112.
6. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.
7. Рикова І.О. Корекційно-розвивальна робота у структурі навчально-виховного процесу. *Психолог*. 2009. № 36. URL: <http://novosvit.pp.ua/korektsiyno-rozvivvalna-robota/>
8. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління*. Навчально-методичний посібник. Київ, 2007. 128 с.
9. Хохліна О.П. До проблеми суті корекційно-розвивальної роботи в спеціальному освітньому закладі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. V. В 2-х т., том 1. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. С. 323–333.

References:

1. Bondar, V. Osivita ditey z osoblyvymy potrebamy: poshuky ta perspektyvy. URL: <http://surdopedagogika.com/s8.htm>
2. Voytko, V.V. (2017). Osoblyvosti navchannya ta vykhovannya ditey z osoblyvymy potrebamy. *Naukovyy ohlyad*. Tom 1. Vol. 33, pp. 45–49.
3. Hayash, O.V. (2015). Korektsiyno-rozvyvalna robota z ditmy z osoblyvostyamy psykhofizychnoho rozvytku: *Naukovo-metodychnyy posibnyk dlya vchyteliv inklyuzyvnoho navchannya, asystentiv uchyteliv, yaki pratsyuyut z ditmy z psykhofizychnymy porushennyamy v umovakh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv, sotsialnykh pedahohiv, batkiv*. Uzhhorod: Informatsiyno-vydavnychyy tsentr ZIPPO, 122 p.
4. Myronova, S.P. (2014). Metodyka korektsiynoyi roboty pry porushennyakh piznavalnoyi diyalnosti. Pidruchnyk. Kamyanets-Podilskyy: Kamyanets-Podilskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 260 p.
5. Myronova, S.P. (2011). Komandnyy pidkhid do psykhologo-pedahohichnoho suprovodu ditey z vadamy psykhofizychnoho rozvytku v umovakh inklyuzyvnoyi osvity. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. Vol. 14(225). Ch. III, pp. 108–112.
6. Nahorna, O.B. (2016). Osoblyvosti korektsiyno-vykhovnoyi roboty z ditmy z osoblyvymy osvitynymi potrebamy: navchalno-metodychnyy posibnyk. Rivne, 141 p.
7. Rykova, I.O. (2009). Korektsiyno-rozvyvalna robota u strukturі navchalno-vykhovnoho protsesu. *Psykholoh*. Vol. 36. URL: <http://novosvit.pp.ua/korektsiyno-rozvivvalna-robota/>
8. Taranchenko, O.M., & Nayda, Y.M. (2007). Vrahuvannya vidminnostey rozvytku ta navchalnoyi diyalnosti ditey z osoblyvostyamy psykhofizychnoho rozvytku v protsesi navchannya. *Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya*. Navchalno-metodychnyy posibnyk. Kyiv, 128 p.
9. Khokhlina, O.P. (2015). Do problemy suti korektsiyno-rozvyvalnoyi roboty v spetsialnomu osvitnomu zakladi. *Aktualni pytannya korektsiynoyi osvity (pedahohichni nauky)*. Zbirnyk naukovykh prats/ za red. V.M. Synova, O.V. Havrylova. Vyp. V. V 2-kh t., tom 1. Kam'yanets-Podilskyy: PP Medobory-2006, pp. 323–333.